

ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА» VS. «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

DEFINITIONS OF «NATIONAL SECURITY» VS. «STATE SECURITY» IN LEGASLATION OF UKRAINE

УДК 35.07:351.86:355.45

Крук С.І.

к. пед. наук,
начальник

Головне управління Державної служби
України з надзвичайних ситуацій
у Рівненській області,

докторант

Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного
захисту України

Обґрунтовано, що підтримка національної безпеки держави, зокрема України, повинна відбуватися за допомогою системного визначення її понятійного апарату в межах інституційного (організаційно-правового) забезпечення. Визначено, що серед цього забезпечення особливе місце займає законодавство. Воно є підґрунтям для вдосконалення понятійного апарату в цій сфері, зокрема його уніфікації.

Ключові слова: державне управління, інституційна діяльність, національна безпека, організаційно-правове забезпечення, понятійний апарат.

Обосновано, что поддержание национальной безопасности государства, в частности Украины, должно происходить с помощью системного определения ее понятийного аппарата и институционального (организационно-правового) обеспечения. Определено, что среди этого обеспечения

особое место занимает законодательство. Оно является основой для совершенствования понятийного аппарата в этой сфере, в частности, его унификации.

Ключевые слова: государственное управление, институциональная деятельность, национальная безопасность, организационно-правовое обеспечение, понятийный аппарат.

It was substantiated that the provision of national security of the state, specifically Ukraine, must be carried out with the help of the systematic determination of the definitions of its and institutional (organizational and legal) provisions. It was determined that legislation make up the foundation for the national security of the state and for increasing of its definitions in this sphere, in particular unification.

Key words: public administration, institutional activity, national security, organizational and legal provisions, definitions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Понятійний апарат національної безпеки зумовлений низкою факторів, що визначають його зміст, включаючи забезпечення такої безпеки й критерії її оцінки. З огляду на це теоретичне дослідження механізму забезпечення національної безпеки (системоутворюючих елементів, їх статусу, принципів функціонування, сил, інструментів тощо) становить центральну ланку у створенні надійної системи безпеки. Важливим при цьому є визначення поняття у сфері національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти державного правового регулювання у сфері безпекової діяльності України розглядали у своїх дослідженнях М. Баймуратов, Ю. Барабаш, М. Білоусова, С. Войцеховська, І. Домбровський, С. Домбровська, І. Грицьак, О. Євсюков, А. Зленко, Д. Карамішев, В. Кравченко, В. Мороз, С. Полторак, О. Рафальський, Г. Савранська, В. Садковий, Г. Ситник, Є. Тихонова, Л. Чекаленко й інші [1–2; 4–5].

Мета статті. Не применшуючи здобутків науковців, можемо відзначити, що є необхідність у науковому дослідженні понятійного апарату державного управління у сфері забезпечення національної безпеки з позиції останніх законодавчих нововведень у визначенні цього апарату. Усе це й становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Загально-визнано, що під забезпеченням національної

безпеки розуміється процес прийняття організаційних рішень і вчинення на їх основі необхідних дій, адекватних реальним і потенційним загрозам. Мета забезпечення такої безпеки полягає у виявленні, припиненні, локалізації, відбитті, знищенні цих загроз і запобіганні їм. Забезпечення національної безпеки досягається проведенням єдиної державної політики в усіх сферах життєдіяльності шляхом здійснення комплексу заходів щодо захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави. Тому в найзагальнішому вигляді забезпечення національної безпеки являє собою застосування спеціальних методів, сил і засобів вирішення соціальних конфліктів, що відповідають меті та завданням безпечного розвитку суспільства в конкретних історичних умовах.

Для розуміння сутності й змісту процесу забезпечення національної безпеки важливим є його комплексний аналіз, що може дозволити застосування положень міждисциплінарної науки «Публічне управління й адміністрування». Вона визначає цю безпеку як соціальне явище, спрямоване на захист і підтримку політичної влади й пов'язане з інтересами особистості, соціальних спільнот. При цьому ця наука дозволяє застосувати правовий аналіз до характеристики безпеки держави як юридично врегульованої сфери суспільних відносин. Цей аналіз розкриває особливості рольової поведінки та статусу суб'єктів і об'єктів забезпечення національної безпеки, що зумовлені правовими нормами.

Незалежним суверенним державам (колишнім союзним республікам) разом із відповідними територіями відійшли й розміщені на них складові частини колишньої єдиної централізованої системи безпеки [1]. Однак подібний механічний розділ не міг бути продуктивним для захисту новостворених держав, оскільки в них залишилися елементи колишньої гігантської структури безпеки, що виявилися непридатними для використання в інтересах набагато менших за масштабами й завданням локальних систем безпеки. Зважаючи на це, колишні радянські республіки, зокрема й Україна, розробили та прийняли власні закони про національну безпеку.

У процесі підготовки Закону «Про основи національної безпеки України» [3], ухваленого у 2003 році, розгорнулася значна науково-практична дискусія з таких питань:

- розроблення поняття безпеки (насамперед, її різновидів, шляхів її забезпечення та компетенції органів державної влади в цій сфері);

- створення доктрини чи концепції загальної безпеки держави й визначення місця органів безпеки в новому державному устрої України тощо.

Під час дискусії, до якої було залучено багато вчених (філософів, політологів, юристів та ін.), а також народних депутатів, представ-

ників громадськості, працівників зацікавлених міністерств і відомств, було відзначено країни, досвід яких може бути запозичений для трактування терміна «національна безпека» [2]. Проте використання Україною досвіду США в зазначеному питанні має набути вигляду науково обґрунтованого рішення.

Зазначимо, що нова політична система України звільнялася від старих стереотипів, штампів авторитаризму, переймаючи зразки французької й американської систем демократії. В останні роки фахівцями різних галузей знань (соціологами, економістами, правознавцями, істориками й іншими) сформульовано низку нових методологічних підходів до вивчення соціальних процесів у суспільстві, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки. Так, для дослідження цього процесу все частіше використовують інституційний підхід, що дозволяє виявляти динаміку об'єктивної еволюції інститутів такої безпеки, а також фокусувати увагу на суб'єктивних уявленнях політичних акторів щодо функціонування цих інститутів з урахуванням максимальної кількості релевантних факторів, що впливають на векторність соціального розвитку об'єктів, які захищаються.

Методологічно найбільше поширення інституційний аналіз отримав в англо-американській соціологічній науці. Біля його витоків

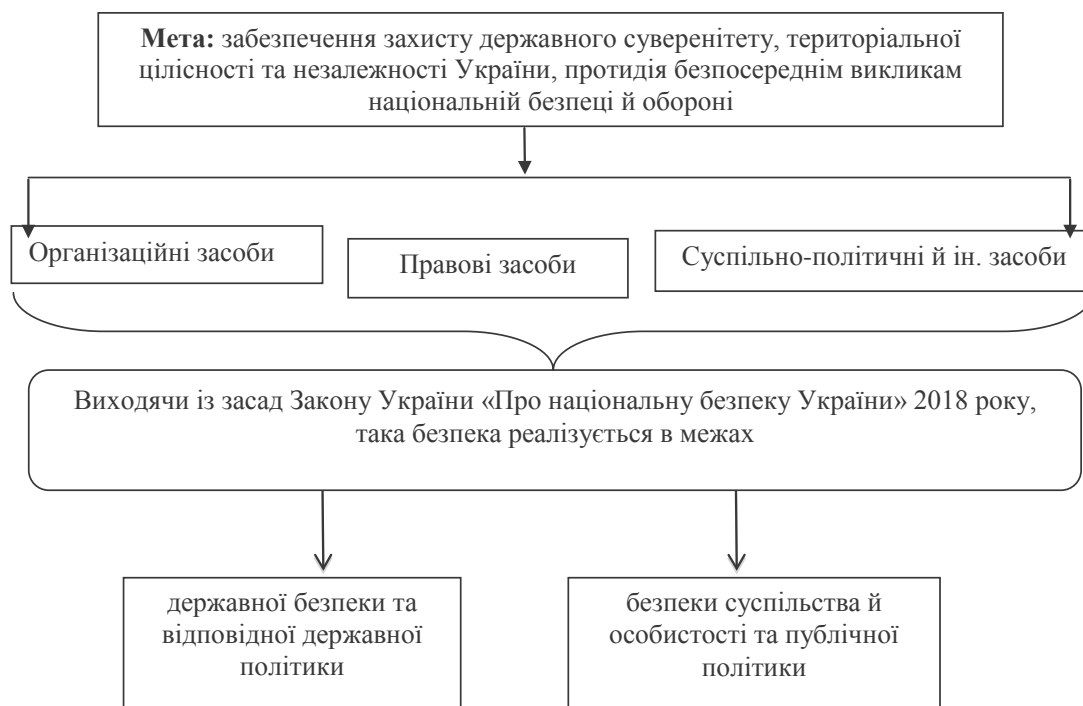

Рис. 1. Засоби забезпечення державного управління у сфері національної безпеки та її складові частини

Джерело: авторське напрацювання

стоїть американський учений Д. Норт – нобелівський лауреат з економіки 1993 року. Розроблений ним підхід є настільки важливим, що його з успіхом стали застосовувати в дослідженні багатьох явищ суспільного життя (цивільної безпеки, соціальної безпеки тощо), зокрема в межах галузі науки «Публічне управління й адміністрування» [1–2; 4–5]. Не заглиблюючись у положення запропонованого Д. Нортом підходу, можемо говорити про важливість і перспективність його застосування під час дослідження національної безпеки та її гарантування.

Правове регулювання виступає в якості найважливішої форми регулювання інституціональних відносин у сфері національної безпеки (рис. 1). Його роль істотно зростає в умовах демократії, оскільки широка участь мас у суспільних перетвореннях вимагає глибокого засвоєння й використання соціальних норм як стимулів активної суспільно корисної діяльності, як критеріїв правильного поєднання інтересів особистості, суспільства й держави.

Варто відзначити, що термін «національна безпека» вітчизняна державно-політична наука усвідомлено вжила в межах правового регулювання на початку 2000-х років, а рівно через 15 років (у 2018) надала йому нового звучання [3]. Власне кажучи, про нові правові інтенції в регулюванні сфери національної безпеки почав говорити Президент України під час своїх щорічних послань, а згодом подав відповідний законопроект до Верховної Ради України. При цьому поняття «національна безпека» трактується досить широко – від включення в нього сфери розвитку освіти й охорони здоров'я до побудови збройних сил у країні й функціонування її поліцейського (силового) апарату [3].

Дотримуючись логіки визначення поняття «національна безпека» 2003 р., у сучасному трактуванні такого виду безпеки спостерігається тенденція до включення в неї й усіх інших сфер життя суспільства (культури, мистецтва, спорту, науки, містобудування, виробництва продуктів харчування тощо) [там само].

Трапляються випадки, коли питання соціальної взаємодії, підвідомчі формальним інститутам, потрапляють під вплив інших норм, а отже, істотно розходяться з інституційним баченням офіційних установ. Найчастіше це викликано особливістю ситуацій, коли фор-

мальні інститути не підтримуються відповідними когнітивними схемами, без яких вони не можуть нормально функціонувати. У результаті може скластися ілюзорне уявлення про відсутність проблем у певних сферах соціального життя, що ускладнює прийняття адекватних рішень, спрямованих на забезпечення державної та національної безпеки.

У міру того, як інститутами національної безпеки зацікавилися представники суспільно-політичного блоку та гуманітарних наук, у дослідженні цих інститутів усе більш очевидним стає розгляд їх внутрішнього змісту, що характеризує сутність цього соціального явища й визначає роль національної безпеки в розвитку суспільства й забезпеченні його цілісності. У контексті національної безпеки вона охоплює безпеку державну, безпеку суспільства й особистості (див. рис. 1). Слушним у цьому разі є визначення національної безпеки у відповідному Законі України [3]. Це свідчить про усвідомлення все більшою кількістю вчених (теоретиків і практиків державного управління) самої важливості й перспективності застосування інституційного підходу в теоретичному вивченні конкретних наукових доктрин, що формулюють уявлення про національну безпеку.

Висновки. Визначено, що складність сучасного пізнання категорії «національна безпека» полягає в тому, що вона прийшла на зміну цій категорії, яка була визначена ще у 2003 р., а тій передувала категорія «державна безпека». Отже, попри усталеність застосування поняття «національна безпека», воно так до кінця й не отримало теоретичного опрацювання. Насамперед, це викликано тим, що це поняття, як і зміст національної безпеки, формувалося та формується у вітчизняній науці досить стихійно.

Якщо розглядати забезпечення національної безпеки в аспекті інституційного підходу, можна відзначити, що це досить складна політико-правова й організаційно-технічна система, у зміст якої входить перелік об'єктів захисту національних інтересів (держави, суспільства й особистості) від збройного вторгнення, розвідувально-підбивних дій, економічної, культурної й іншої експансії, а також детально відпрацьований перелік джерел небезпеки для цих інтересів і набір основних способів їх захисту, які застосовує інституційний сектор національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Домбровська С., Помаза-Пономаренко А., Лукиша Р. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.
2. Євсюков О. Концепція уніфікації державних механізмів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки України. Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). 2018. № 1 (8). С. 124–130.
3. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
4. Мороз В. Інституційне середовище як об'єкт управління якістю об'єкта. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Харків, 2018. С. 50–52.
5. Савранська Г. Питання удосконалення понятійно-категоріального апарату проблематики забезпечення соціальної безпеки України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=2>.